

Neeltje Maria Min (links) Anna Enquist (rechts)

dichters doen. Jan van Meenen werd derde met het gedicht *A'dam* en Patrick Cornillie werd tweede met zijn gedicht *Een stad een zomer*. Het thema was dit jaar *In beweging* en alle prijswinnende dichters hadden gekozen voor de traagste vorm, de wandeling. Als intermezzo tussen het literaire 'geweld' voerde het duo Arjan Sikking en Marianne van Berlo een buitengewoon spannende tangodans uit.

Plantagegedicht

ALLES BEGON IN DE PLANTAGE

*Alles begon in de Plantage
mijn Oma en ik
met de 9 naar Artis*

*De kaartjes bij het mooie hek
en de Papegaaienlaan,
lachen en wijzen bij de apenrots*

*Oma in haar wollen mantel
haar hoedje op haar hoofd
en ik naast haar, het*

*vanzelfsprekende geluk
van een kleinzoon*

dat een leven duurt.

*OEelco van der Waals (mede-oprichter van de
vereniging Vrienden van de Plantage).
Voor meer gedichten zie onze website!*

De Plantage Poëzieprijs en de Literaire Middag

Dit jaar mocht ik voor de laatste maal een Literaire Middag in café Eik en Linde presenteren, en voor de laatste – 25e! – keer de Plantage Poëzieprijs uitreiken. Gelukkig zal er geen einde komen aan deze activiteiten. Twee enthousiaste cultuurliefhebbers nemen het stokje over. Het gaat om **Jos van Hest** (1946), schrijver, poëziedocent en presentator van onder andere het maandelijks *Open Podium* in de Openbare Bibliotheek Amsterdam, en **Cees van Ede** (1947), schrijver, presentator, bedenker en eindredacteur van het televisieprogramma *Het uur van de wolf*, in 2013

winnaar van de Plantage Poëzieprijs en jurylid in 2014. In de komende nummers zult u met beiden nader kennis-maken. Ko van Geemert, waarnemend voorzitter. November 2016

Laatste mapjes prentbrief- kaarten De Plantage rond 1900

Er zijn nog enkele mapjes met 10 prentbriefkaarten beschikbaar voor onze leden voor € 3,50 per stuk. Bestellen kan door € 3,50 over te maken naar onze bankrekening NL04INGB0004431490 onder vermelding van 'prentbriefkaarten'. Wij zorgen ervoor dat u het mapje in uw brievenbus ontvangt. Als u ons bulletin altijd per post krijgt, **versturen we ook dit per post. Maakt u dan € 5,57 over!**

OOK IN DE PLANTAGE

Onthulling plaqueette Eli Heimans

Op vrijdagmiddag 16 september is op de Plantage Muidergracht 123, het laatste woonhuis van Eli Heimans (1861-1914), een plaqueette onthuld te zijner gedachtenis. Heimans, een buitengewoon invloedrijk pedagoog, veldbioloog, geoloog, tekenaar en auteur, leverde een belangrijke bijdrage aan de popularisering van de natuurstudie en legde mede de basis voor de natuurbescherming in Nederland. Hij woonde elf jaar op Plantage Muidergracht 123, van 1903 tot aan zijn dood op 22 juli 1914. Stadsecoloog Geert Timmermans leidde de intieme plechtigheid in met een kort verhaal over Eli Heimans en de Plantagebuurt. Vervolgens werd de plaqueette onthuld door de twee huidige bewoonsters van het pand, dat nu een atelier huisvest. Zie voor een interview met Fred Nordheim, de initiatiefnemer tot de plaqueette, ons Bulletin 2016 nr 1.

Ballonvaarten vanuit de Plantage

Robert Verhoogt

Tijdens de viering van ons 25-jarig jubileum op 28 oktober j.l. hield de kunsthistoricus dr Robert Verhoogt een aanstekelijke lezing over de ontwikkeling van de ballonvaart. Zijn verhaal en bijbehorende afbeeldingen spitsten zich toe op de Amsterdamse situatie, zoals de eerste ballonvaart van de Franse pionier Félix Nadar. Zijn reuzenballon Le Géant steeg in 1865 op achter de Hollandsche Gasfabriek, een terrein tegenwoordig begrensd door Stadhouderskade, Eerste van der Helststraat, Albert Cuypstraat en Van Woustraat. Een paar dagen tevoren was de ballon met de mand (twee verdiepingen hoog!) in half gevulde toestand tentoongesteld in het fonkelnieuwe Paleis voor Volksvlucht (Frederiksplein). Als aanvulling op het verhaal van Verhoogt volgt nu een kleine geschiedenis van de ballonvaart in onze Plantagebuurt! Via een zoektocht door de krantensite Delpher weten we nu zeker dat er regelmatig ook vanuit de Plantage ballonreizigers het luchtruim kozen. In september 1886 steeg er zelfs om de paar dagen een hete luchtballon op, soms ook meerdere tegelijk, vanaf het Parkschouwburgterrein (het tegenwoordige Wertheimpark met een deel van het sportveld ernaast). Bij zoveel opstijgingen was het zaak om de toeschouwers, die voor een goed plaatsje 50 cent moesten betalen, geïnteresseerd te houden. Extra attracties moesten daar onder meer voor zorgen. Zo konden er soms betalende gasten mee de lucht in voor 100 gulden of werden er ballonwedstrijden gehouden. Eénmaal voer een vrouw mee, wat opmerkelijk was, omdat de advertenties zich uitsluitend tot het mannelijke deel van de bevolking

richtten: 'Heeren liefhebbers worden uitgenoodigd zich [...] bij de Directie van den Parkschouwburg aan te melden'. De held van luchtreizen was destijds de Franse ballonvaarder François Lhoste (1859-1887). Samen met J. Mangot was hij er in 1883 als eerste in geslaagd met een ballon vanuit Frankrijk naar Engeland over te steken, een tocht die hij nog tweemaal herhaalde. Op de laatste die hij in 1886 vanuit Cherbourg maakte had hij in opdracht van de Franse regering geslaagde proeven gedaan met (ongeladen) munitie, die hij van een hoogte van 1100 meter op schepen had laten neerkomen, een voorproefje van de latere bombardementen vanuit de lucht... Kort daarop werd hij door drie tot nog toe onbekend gebleven Amsterdammers uitgenodigd vanuit onze hoofdstad een aantal ballonvaarten te organiseren. Tenminste zes keer vertrok hij vanuit de Plantage. In Het *Nieuws van den Dag* staat op 28 september 1886 een verslag van een spectaculaire ballonwedstrijd tussen maar liefst drie heteluchtballonnen L'Hirondelle, Le Voltigeur en L'Eclaireur, bestuurd door Lhoste en gebroeders Mangot. Een van de passagiers, een zekere Willem Rikkers, vertelde het volgende over de ongemakkelijke landing: 'Wij daalden snel, wellicht te snel! Een zakje ballast werd uitgeworpen; het snelle dalen bleef echter aanhouden. [...] Ik zag duidelijk, dat onze vaart groot was. Nog een paar honderd meter en wij waren aangeland, maar goede God hoe! Nog maar honderd meter. Ik volgde Mangot's voorbeeld om aan de touwen boven ons te gaan hangen om zoo min mogelijk den schok te gevoelen. Op dit oogenblik was ik liever toeschouwer geweest [...]'. Hevig sloeg de mand op de aarde, terwijl de ballon op onze hoofden drukte, waardoor ik het een korten tijd erg benauwd kreeg – zoowel figuurlijk als in werkelijken zin – en mijn hoed op een "chapeau claque" begon te gelijken. Het anker, dat reeds vroeger afgelaten was, vond geen weerstand en de ballon sprong – als het ware zijne laatste krachten inspannende – de lucht in en zweefde weldra eenige meters boven het water van de Zuiderzee.' Even later kwamen ze neer in het 'zoute nat'. Gelukkig waren er een paar vissersboten in de buurt, die een helpende hand boden. Als afscheid van zijn Amsterdamse optredens organiseerde LHoste op 2 oktober een ballonwedstrijd tussen de reuzenballons L'Explorateur, met hemzelf als bestuurder, en La Sylphe, bestuurd door een eveneens Franse 'luchtkapitein' Emile L. Julhes. In elke ballon mocht één passagier mee. Bijzonder was dat de reizigers met elkaar konden praten via een telefoondraad die de ballonnen met elkaar verbond. Voor de ballonvaarders eindigde ook deze reis met een nat pak, in de buurt van Lemmer. In het volgende jaar is LHoste jammerlijk omgekomen tijdens een ballonreis samen met de 19-jarige Joseph Mangot, dezelfde met wie hij een jaar tevoren zijn triomfale tocht naar Engeland had volbracht en met wie hij boven De Plantage had gevlogen. Ester Wouthuysen

Jaargang 25 nummer 4

bulletin

december 2016

4

TERUGBLIK: 28 OKTOBER

Jubileum Festival: 25 jaar Vereniging Vrienden van de Plantage

Inhoud van dit bulletin

- 1 TERUGBLIK Jubileum Vereniging Vrienden
- 2 ACTIVITEITEN Museumrondeleiding
- 3 TERUGBLIK Muziek in Eik en Linde, Songs of Life and Death
- 4 TERUGBLIK SOOP-lezing: Ko van Geemert
- 5 PLANTAGEGEDICHT Eelco van der Waals
- 6 GESCHIEDENIS Ballonvaarten vanuit de Plantage

cultuurvrienden vereniging vrienden van de plantage

Redactie Ko van Geemert, Liesbeth de Ruijter, Ineke Vlug, Ester Wouthuysen
Uitgave Vereniging Vrienden van de Plantage, Plantage Middenlaan 18, 1018 DD Amsterdam, www.vriendenvandeplantage.nl, info@vriendenvandeplantage.nl
Verschijnt 4x per jaar. Bestuur Ko van Geemert (waarn. voorzitter), Paul Verberne (secretaris), Joop Hox (penningmeester), René Mentink (ledenadministratie), Liesbeth de Ruijter, Ineke Vlug en Ester Wouthuysen. Met medewerking van Marianne Boelje (dtp). Nieuwe leden aanmelden via onze website.
Contributie particulieren €16, huisgenoten €7, instellingen/bedrijven €35 p.j. Betalingen NL04 INGB 0004 4314 90 t.n.v. Vereniging Vrienden van de Plantage, A'dam.

Met de klok mee: Eelco van der Waals, RuĤa en Bert 't Hart, Ditteke Mensink, Pietsiekata, pompoensoep in de zaal. Foto's Diderik Evers.

onze gasten kregen ter verwelkoming meteen een glas prosecco in de hand gedrukt. Voor de invulling van de avond was gekozen voor korte blokken van (bijna) alle activiteiten die de Vrienden door het jaar heen organiseren, telkens ingeleid door een bestuurslid. Al met al best veel gevraagd van onze gasten, maar gelukkig zijn die wel iets van ons gewend. Poëzie, muziek, literatuur, de geschiedenis van de feestlocatie, film en wetenschap, het kwam allemaal voorbij. RuĤa t Hart speelde met haar viool, op de piano begeleid door haar vader, de sterren van de hemel, en verder was er muziek van de band Pietsiekata. Er viel geen onvertogen woord, en de diehards en het opgeluchte bestuur hebben na afloop van het officiële programma alle nog resterende spanningen van zich af kunnen dansen. Uiteraard stonden we aan het begin van de avond gezamenlijk stil bij onze, ook op deze feestelijke avond, zeer gemiste onlangs overleden voorzitter, Leon Deben. Wij als bestuur weten zeker dat hij trots op ons zou zijn geweest. Veel dank aan de familieleden van Plantagebuurtauteurs die op ons jubileumfeest uit het werk van hun verwanten voorlazen (onder wie de zus van Doeschka Meijsing en de twee dochters van Adriaan Morriën), en aan de Plantage Poëzie prijswinnaars die de avond opluisterden met hun gedichten, onder wie Cees van Ede en de winnaar van dit jaar, Tom Matena. Ook veel dank nog aan Robert Verhoogt voor zijn enthousiaste verhaal over onder meer Nadars luchtballon Le Géant die in 1865 vanuit Amsterdam opsteeg, en aan Ditteke Mensink voor de mooie inleiding op haar film *Farewell*. En natuurlijk heel veel dank aan de vrijwilligers die zo lief waren om ons te helpen achter de bar, achter de camera en met opruimen.

ACTIVITEIT: 14 JANUARI Museumrondleiding

Zaterdag 14 januari, 10:30 uur

Museum Ons'Lieve Heer op Solder, Oudezijds Voorburgwal 38. Deelname gratis voor leden van de Vrienden van de Plantage. U dient wel zelf voor een toegangsbewijs te zorgen, toegang vrij met MJK en Stadspas.

Op zaterdag 14 januari zal Amsterdam-gids Ester Wieberdink een rondleiding verzorgen in het vernieuwde Museum Ons' Lieve Heer op Solder. Deze katholieke huiskerk heeft de succesvolle ondernemer Jan Hartman in de jaren '60 van de 17e eeuw op de zolder van drie aaneengevoegde huizen laten bouwen. Na een grote renovatie is het museum onlangs weer geopend. U kunt zich opgeven bij e.wouthuysen@hetnet.nl. Het gaat om een beperkt aantal plaatsen.

ACTIVITEITEN Filmfestival voorjaar 2017

Ons volgende filmfestival, voorjaar 2017, zal gewijd zijn aan documentairemaakster Ditteke Mensink. Op onze jubileumavond 28 oktober hebt u al een deel van haar film *Farewell* kunnen zien, een prachtige combinatie van fictie en archiefbeelden over de wereldreis in 1929 van de 'Graf Zeppelin' en de romantische liefde die zich daar afspeelt. Haar meest recente film *The Claim*, waarin ze de Restitutie-commissie in beeld brengt die de claims van nabestaanden op door de nazi's geroofde kunstschatten onderzoekt, werd geselecteerd voor het Idfa 2016. De cineaste heeft nog veel meer moois gemaakt. Over het volledige programma en de datum van ons filmfestival lichten we u bijtijds in.

TERUGBLIK: 18 SEPTEMBER Muziek: Songs of Life and Death

In een weer meer dan vol Eik en Linde brachten luitist David van Ooijen en countertenor Sytse Buwalda op zondag 18 september hun programma *Songs of Life and Death*. Zoals de titel al suggereert is luchthartigheid bij de 17e-eeuwse composities die de revue passeerden niet de meest in het oog springende karakteristiek. Niet alleen de dood, maar ook het leven werd in die tijd in veelal duistere, soms zelfs wanhopige bewoordingen (Languish and despair, my heart!) gevangen. Dat het bij het onderdeel 'Life' opvallend vaak gaat over een even overweldigende als onbereikbare liefde is – gegeven de tijdgeest – waarschijnlijk geen toeval. Componisten als Purcell, Coprario, en de ongekroonde koning van de melancholie, Dowland, wisten deze vaak tamelijk larmoyante teksten van een wonderschone muzikale lading te voorzien. En mede door de ironische en relativerende presentatie ontstond er een in alle opzichten toch vrolijke middag. Het ragfijne luitspel van David van Ooijen sloot perfect aan op de gevoelvolle en beheerste vertolking van de liederen door Sytse Buwalda, die er blijk van gaf niet alleen de grote concertzalen aan te kunnen, maar ook in de bescheiden ambiance van Eik en Linde de toehoorders te kunnen raken.

TERUGBLIK: 29 SEPTEMBER SOOP-lezing: Ko van Geemert, De Plantage. Een literaire wandeling

Bij Uitgeverij Bas Lubberhuizen verscheen onlangs *De Plantage. Een literaire wandeling*, de vierde en vermeerderde druk van de hand van Ko van Geemert. Bij het samenstellen heeft hij uiteindelijk, vanwege de te grote omvang, een deel van zijn tekst moeten schrappen of indikken, zoals te verwachten niet tot zijn genoegen. Hij vertelde ons over de pijnlijke chirurgische ingrepen die hij had moeten verrichten. Zo heeft hij een belangrijke passage moeten schrappen over de veranderingen van de Plantagebuurt, die van een groene buurt in het centrum van

Amsterdam, maar tegelijkertijd in de luwte daarvan, dreigt overlopen te worden door toeristenstromen, alleen al door de uitbreiding van de overnachtingsmogelijkheden...Van Geemert sloot af met een quiz van twaalf vragen over de buurt. Eerste en tweede werden twee bestuursleden van de Vereniging Vrienden, wat natuurlijk niet eerlijk was. De derde sleepte daarom de prijs, een exemplaar van het wandelboek, in de wacht. Het boek is overigens in boekhandel te verkrijgen voor € 17,99.

TERUGBLIK: 27 OKTOBER SOOP-lezing: Emile Schrijver, Joods Cultureel Kwartier

Emile Schrijver bood de toehoorders een interessante inkijs in zijn eerste jaar als directeur van het Joods Cultureel Kwartier. Een van de vele onderwerpen die hij met behulp van een PowerPointpresentatie de revue liet passeren, was het dilemma over de plaats (stellingname) van het Joods Historisch Museum, bijvoorbeeld over de vraag, laat je alleen Joodse Kunstenaars zien? (Op de tentoonstelling over Russische propagandafoto's die op het moment te zien is zijn ook niet-joodse kunstenaars opgenomen, omdat het een onvolledig beeld zou opleveren om die eruit te laten.) Of welke rol moet het museum spelen met betrekking tot Israël en Israëlsche kunstenaars? Deze discussie wordt ook binnen het museum gevoerd. De grootste uitdaging van het moment is de voortgang van het Nationaal Holocaust Museum, de enige plek in Nederland waar het hele verhaal van de Tweede Wereldoorlog verteld zal worden. Misschien is daarin ook een rol weggelegd voor Karel Baracs, alias De Verhalenman, die aan het eind van Schrijvers' lezing korte tijd het podium opeiste om zich als verhalenman aan te bieden aan het Holocaust Museum. Voor meer informatie, zie www.jhm.nl.

TERUGBLIK: 24 NOVEMBER

SOOP-lezing: Gerald Brugman, ARCAM

Gerald Brugman, communicatiemedewerker bij ARCAM (Architectuur Centrum Amsterdam) voerde ons in een

bevlogen verhaal mee langs de 30-jarige geschiedenis én de toekomstige richting van deze instelling. ARCAM gereert tentoonstellingen, lezingen en debatten over architectonische en stedenbouwkundige visies en de mogelijke maatschappelijke implicaties van de uitwerkingen ervan. De gebouwde omgeving is misschien niet allesbepalend, maar heeft wel een grote invloed op het gevoel en het gedrag van de mens (vrij naar Churchill, wiens motto Janny Lok in haar inleiding introduceerde). In de serie van acht winterlezingen wordt ieder jaar een actueel thema bij de kop genomen, zoals Plan Zuid (2013), de IJ-oeveren (2014), Pleinen en parken (2015). Dit jaar gaat het over de geschiedenis van het stedenbouwkundig patroon. Ook worden debatten georganiseerd, bijvoorbeeld over Microwoningen of Hoogbouw in Amsterdam. Op het ogenblik is ARCAM bezig een grote interactieve stadsmquette te realiseren. Hiermee wil de instelling onder meer een startpunt worden voor de toerist. Voor meer informatie raadpleeg de website: www.arcam.nl en/of schrijf u daar in voor de wekelijkse nieuwsbrief.

Het huidige ARCAM-gebouw van René van Zuuk is gebaseerd op het voormalige paviljoen van Renzo Piano. Piano had aan de westzijde van de ingang van de IJtunnel eenzelfde paviljoen geprojecteerd, dat echter nooit werd gerealiseerd.

TERUGBLIK: 2 OKTOBER 25e uitreiking Plantage Poëzieprijs

Op 2 oktober van dit jaar vonden er historische gebeurtenissen plaats in de Tangosalon van Arjan Sikking en Marianne van Berlo aan de Plantage Muidergracht. Uiteraard kregen de weer in groten getale opgekomen Vrienden het inmiddels bekende en vaste programma van de uitreiking van de Plantage Poëzieprijs voorgeschoteld. Daarvoor waren ze immers naar de Tangosalon gekomen. En een van de belangrijke mijlpalen in de geschiedenis van onze vereniging, waarmee ze verrast werden, hadden ze natuurlijk al zien aankomen via de aankondigingen, namelijk dat het hier ging om de zilveren aflevering. En niet

zomaar een vijfentwintigste uitreiking van de PPP, maar 25 jaren voorbereid en gepresenteerd door een en dezelfde persoon, Ko van Geemert. Waarmee we direct zijn beland bij de tweede historische gebeurtenis. Kort na het begin van het vaste programma ontstond er enige beroering in de zaal. In de deuropening verscheen volledig onverwacht wethouder Laurens Ivens met de ambtsketen van de (loco-)burgemeester van Amsterdam. Iedereen weet dat zo iets betekent dat er hoogstwaarschijnlijk een onderscheiding gaat worden toegekend. En wie anders kon die eer, de Andreaspenning, te beurt vallen dan Ko van Geemert! De Andreaspenning wordt toegekend aan personen die grote prestaties hebben verricht op sociaal, cultureel, maatschappelijk of economisch gebied voor Amsterdam met een landelijke uitstraling. Ko kreeg hem in het bijzonder voor zijn literaire verdiensten voor onze Plantagebuurt. Een mooier moment dan bij deze jubileum-uitreiking kon dus bijna niet! Een belangrijke bijdrage aan deze bijzondere aflevering leverde een aantal prominente gastdichters. Na de mooie verzen van ons oud-bestuurslid Eelco van der Waals, mochten we getuigen zijn van de uit eigen werk voorlezen fine fleur van de Nederlandse Poëzie: Tom van Deel, Rob Schouten, Ad Zuiderent, Anna Enquist en Neeltje Maria Min.

Het was bovendien een bijzondere gebeurtenis omdat dit keer de jury bestond uit Ko van Geemert als voorzitter (niet zo bijzonder), terwijl als leden optraden: Marianne van Berlo, de gastvrouw van de dag en Leon Deben, onze onlangs helaas overleden voorzitter. Het was terecht dat Ko in zijn inleidende toespraak over beiden met warmte sprak. Marianne toonde zich weer een bijzondere gastvrouw en Leon, die zijn jury-arbeid vlak voor zijn dood nog afrondde, kan niet vaak genoeg met genegenheid en dankbaarheid door de vrienden worden herdacht. De prijs, de eer én een kunstwerk, dit keer van Frank Muntjewerf, ging naar stadgenoot en Nederlander Tom Matena met het gedicht *Wandeling*. Dat bleek achteraf maar goed ook want de twee Vlaamse prijswinnende inzendingen moesten het zonder de lijfelijke aanwezigheid van de